EUROPEAN ANTI POVERTY NETWORK

EVROPSKA MREŽA
PROTIV SIROMAŠTVA - SRBIJA

Oprez, siromaštvo! – Praćenje siromaštva u okviru razvojne agende UN do 2030. godine

Marija Babović, Slobodan Cvejić, Stefan Stefanović

SADRŽAJ

Sadržaj 2
Executive Summary 3
1 Uvod 5
2 Okvir za praćenje siromaštva u Srbiji u kontekstu održivog razvoja 6
2.1 COR 1: Okončati siromaštvo svuda i u svim oblicima 6
2.2 SIROMAŠTVO U OKVIRU DRUGIH COR 7
3 Stanje siromaštva u Srbiji 11
Cilj 1: Okončati siromaštvo svuda i u svim oblicima 11
Cilj 2: Okončati glad, postići bezbednost hrane I poboljšanu ishranu i promovisati održivu poljoprivredu 16
Cilj 3: Obezbediti zdrav život i promovisati blagostanje za ljude svih generacija 17
Cilj 4: Obezbediti inkluzivno i kvalitetno obrazovanje i promovisati mogućnosti celoživotnog učenja 19
Cilj 5: Postići rodnu ravnopravnost i osnaživati sve žene i devojčice 21
Cilj 6: Obezbediti sanitarne uslove i pristup pijaćoj vodi za sve 23
Cilj 7: Osigurati pristup dostupnoj, pouzdanoj, održivoj i modernoj energiji za sve 25
Cilj 8: Promovisati inkluzivan i održiv ekonomski rast, zaposlenost i dostojanstven rad za sve 25
Cilj 10: Smanjiti nejednakost između i unutar država ....**Error! Bookmark not defined.**
Cilj 11: Učiniti gradove i ljudska naselja inkluzivnim, bezbednim, prilagodljivim i održivim 29
Cilj 16: Promovisati miroljubiva inkluzivna društva za održivi razvoj, obezbediti pristup pravdi za sve i izgraditi efikasne, pouzdane i inkluzivne institucije na svim nivoima 30
4 Koji su ključni izazovi smanjenja siromaštva u Srbiji? 31
5 Poruke EAPN Srbija 31
Reference 33

EXECUTIVE SUMMARY

By the end of 2017, the second year from the entry into force of the new UN Agenda for Sustainable Development until 2030, the Government of the Republic of Serbia did not adopt any document that would define national specific priorities and targets, nor did make visible steps towards integrating SDGs into relevant policies or develop monitoring mechanisms. The European Network Against Poverty - Serbia (EAPN Serbia) has prepared this report in an effort to offer a picture of the baseline poverty situation as an important aspect of Serbia's development at the beginning of the period in which this development is guided by the UN Development Agenda by 2030. The report primarily relies on official UN indicators, but findings are complemented by observations, opinions and messages from representatives of EAPN Serbia member organizations.

In this report, poverty in Serbia is shown according to the goals of sustainable development. The relevance of the UN's new development agenda to reducing poverty is already evident from the fact that the first goal of sustainable development (COR) is to "end poverty everywhere and in all forms". The first goal is fully dedicated to reducing poverty, but it also appears in the other goals of sustainable development as a meta of different sub-goals. These goals include: the ending of hunger and the elimination of malnutrition as a result of poverty and hunger; improving access to health care and education services; the fight against violence against women and girls, which presents serious deprivation factors; provided access to drinking water, sanitary and hygienic conditions, as well as energy; improved access to the labor market and better protection at work, which is significant for the overall reduction of poverty, but also for reducing the poverty of employed persons; reducing inequality, facilitating access to transport and providing personal documents that are an important prerequisite for accessing different services.

The basic conclusion of the poverty watch in Serbia is that poverty levels have stagnated in the last few years. General economic conditions are marked by gradual recovery from the economic crisis and Serbia has the highest risk of poverty and social exclusion among all countries in Europe in which these indicators are measured. In addition, the absolute poverty rate is quite high and has been at an above 7% for several years.

In addition to the general problem of poverty, there are also some specific:

- Poverty risk incidence rates among single-parent families and among children are generally higher than the national average.
- The risks of poverty and social exclusion are widespread among Roma population, especially in substandard Roma settlements; in comparison to general population, they considerably less participate in education, face more obstacles to access social services, their children are more exposed to risks of malnutrition and show lower scores on child development.
- The risk of poverty among the working population is increasing gradually. Particularly high at risk of poverty rate is found among the self-employed.
- There is a real threat from the reproduction of poverty, since children from the poorest families have lower chances to complete elementary school, and to enroll secondary school. This trend is even more drastic among the Roma population, which results in the fact that only 2% of Roma children reach university education

Based on the findings of this report, EAPN Serbia sends the following messages to policy makers and decision makers:

1. Define a coherent policy of combating poverty

- Formulate and adopt the National Strategy for the Poverty reduction
- Link the objectives of this strategy to the appropriate SDGs and targets
- Asign responsibility to governmental body (SIPRU) for coordination of that strategy and coordinate this unit with body responsible for the implementation of Agenda 2030 in Serbia

2. Increase the scope and effectiveness of social protection measures and ensure their transparency and regular monitoring

3. Define measures to increase coverage and reduce dropouts in primary and secondary education, enable their funding and independent monitoring of implementation

4. Define measures to promote decent work, provide resources for their implementation

5. Further work on reducing gender differences in education, employment and decision-making; continue to work to reduce gender-based violence and the equal development of boys and girls

6. Include civil society organizations, representatives of vulnerable social groups and people with poverty experience in defining and implementing measures to reduce poverty and social exclusion

1 UVOD

Razvojne politike država članica UN će u narednom periodu, do 2030. godine biti usmeravane ciljevima održivog razvoja (COR) definisanih UN Agendom za razvoj do 2030. Smanjenje siromaštva je istaknuto kao prvi cilj održivog razvoja, što ukazuje na veliki značaj koji se pridaje ovom aspektu razvoja.

Vlada Republike Srbije je 2015. godine uspostavila Međuresornu radnu grupu za sprovođenje Agende Ujedinjenih nacija o održivom razvoju do 2030. godine. Ova grupa ima zadatak da usvoji viziju održivog razvoja i utiče na definisanje sektorskih politika usmerenih na ostvarivanje ciljeva održivog razvoja. Obaveza je ove grupe i da definiše metodologiju za praćenje napretka u ostvarivanju ciljeva, kao i da podnosi periodične izveštaje o ovom napretku. Međutim, ni do kraja 2017. godine, druge godine od stupanja na snagu nove razvojne agende, Vlada Republike Srbije nije usvojila nikakav dokument kojim bi se definisali nacionalno specifični prioriteti i podciljevi niti je učinila vidljive korake u pravcu nacionalizacije ciljeva održivog razvoja (integrisanja u različite sektorske politike), kao ni u pravcu praćenja stanja u odnosu na ove ciljeve i na osnovu indikatora koje je definisala Međuagencijska stručna grupa za indikatore ciljeva održivog razvoja (IAEG-SDGs).

Evropska mreža protiv siromaštva - Srbija (EAPN Srbija) sačinila je ovaj izveštaj u nameri da ponudi sliku o polaznom stanju siromaštva kao važnog aspekta razvoja Srbije, na početku perioda u kome se taj razvoj usmerava UN agendum za razvoj do 2030. godine. Izveštaj se primarno oslanja na zvanične indikatore UN, ali su nalazi dopunjeni i zapažanjima, mišljenjima i porukama predstavnika/ca organizacija članica EAPN Srbija.

2 OKVIR ZA PRAĆENJE SIROMAŠTVA U SRBIJI U KONTEKSTU ODRŽIVOG RAZVOJA

Siromaštvo u Srbiji prikazano je prema ciljevima održivog razvoja. Značaj koji se u novoj razvojnoj agendi UN pridaje smanjenju siromaštva vidljiv je već iz činjenice da je prvi cilj održivog razvoja (COR) „okončati siromaštvo svuda i u svim oblicima“. Prvi cilj je u potpunosti posvećen smanjenju siromaštva, ali se i u drugim ciljevima održivog razvoja ono javlja kao meta različitih podciljeva.

2.1 COR 1: Okončati siromaštvo svuda i u svim oblicima

Siromaštvo je jedan od kritičnih problema u savremenom svetu. Iako je broj siromašnih više nego prepolovljen od 1990-e, Ujedinjene nacije tvrde da je i dalje jedna petina ljudi u zemljama u razvoju siromašna. Zbog toga i zbog činjenice da siromaštvo ugrožava postignuća u svim drugim oblastima okončanje siromaštva je primarni cilj čitave agende. Podciljevi u okviru ovog cilja su usmereni na iskorenjivanje ekstremnog siromaštva, smanjivanje na manje od polovine bilo kojeg oblika siromaštva definisanog prema nacionalnim kriterijumima i osnaživanje mera socijalne i finansijske podrške siromašnima.

U narednoj tabeli izloženi su podciljevi i indikatori na osnovu kojih se prati njihova realizacija. Za pojedine indikatore nema podataka ili drugih preduslova (nisu dovoljno precizno definisani), pa iako su navedeni u tabeli zbog toga što je prepoznat njihov značaj, nisu primenjeni u izradi izveštaja. Očekuje se da će oni biti dostupni za naredni izveštaj.

Ciljevi održivog razvoja	Podciljevi	Indikatori	Primena u izveštaju
Okončati siromaštvo svuda i u svim oblicima	1.1: Do kraja 2030. Svuda i za sve ljude iskoreniti ekstremno siromaštvo (ekstremno siromašni su ljudi koji žive sa manje od 1,25 dolara na dan).	1.1.1 Proporcija stanovništva koje se nalazi ispod međunarodne linije siromaštva, prema polu, starosti, statusu na tržištu rada i tipu naselja (urbano/ruralno)	+
	1.2: Do kraja 2030. Najmanje za poloinu smanjiti broj muškaraca, žena i dece svih uzrasta koji žive u bilo kom obliku siromaštva (prema nacionalnim definicijama siromaštva).	1.2.1 Proporcija stanovništva koje se nalazi ispod nacionalne linije siromaštva, prema polu i starosti. 1.2.2 Proporcijia muškaraca žena i dece svih uzrasta koji žive u siromaštvu prema svim dimenzijama u skladu sa nacionalnom definicijom	+ +
	1.3: Primeniti odgovarajuće nacionalne sisteme socijalne zaštite i mere za sve, uključujući najugroženije, i do kraja 2030. Postići dovoljno veliki obuhvat siromašnih i ranjivih.	1.3.1 Proporcija stanovništva obuhvaćena sistemima socijalne zaštite prema polu, prisustvu dece, nezaposlenih, starijih, osoba sa invaliditetom, trudnica, novorođenčadi I žrtava povrede na radu, siromašnih i ranjivih	+
	1.4: Do kraja 2030. Osigurati da svi muškarci i žene, a posebno siromašni i ranjivi, imaju jednaka prava na ekonomske resurse, kao i pristup osnovnim uslugama, vlasništvu i upravljanju zemljištem, odnosno drugim oblicima svojine, nasledstvu, prirodnim bogatstvima,	1.4.1 Proporcija stanovništva koje živi u domaćinstvima koja imaju pristup osnovnim uslugama. 1.4.2 Proporcija ukupnog odraslog stanovništva koje ima sigurna prava na vlasništvom nad zemljištem, sa zakonski priznatim dokumentima i koje percipira svoja prava na zemljište kao sigurna, prema polu i tipu vlasništva	– –

	odgovarajućim novim tehnologijama i finansijskim uslugama, uključujući mikrofinansiranje.		
	1.5 Do kraja 2030. Izgraditi sistem koji će povećati otpornost siromašnih i onih u ranjivim situacijam te smanjiti njihovu izloženost i ranjivost od ekstremnih klimatskih događaja, kao i drugih ekonomskih, društvenih i/ili ekoloških katastrofa.	1.5.1 Broj umrlih, nestalih i lica pogođenih nepogodom na 100.000 lica 1.5.2 Direktna ekonomska šteta nepogode prema ukupnom BDP	−
	1.b Kreirati jasne okvire politika na nacionalnom, regionalnom i međunarodnom nivou, zasnovane na razvojnm strategijama koje promovišu borbu protiv siromaštva i rodnu osetljivost, kako bi se podržalo ubrzano investiranje u akcije na iskorenjivanju siromaštva.	1.b.1 Proporcija budžetske potrošnje na sektore koji pogoduju ženama, siromašnima i ranjivim grupama	−

2.2 SIROMAŠTVO U OKVIRU DRUGIH COR

Niz drugih COR sadrži podciljeve koji su značajni za smanjenje siromaštva i poboljšanje socijalnog uključivanja različitih društvenih grupa. Ovi ciljevi predviđaju: okončanje gladi i otklanjanje neuhranjenosti kao posledice siromaštva i gladi; unapređenje pristupa uslugama zdravstvene zaštite i obrazovanju; borbe protiv nasilja nad ženama i devojčicama koje predstavlja ozbiljne faktore deprivacije, ali i čiji su rizici povećani u uslovima siromaštva; osiguran pristup pijaćoj vodi, sanitarnim i higijenskim uslovima, kao i energiji; unapređen pristup tržištu rada i bolja zaštita na radu koja je značajna za ukupno smanjenje siromaštva ali i smanjenje siromaštva zaposlenih; smanjenje nejednakosti, omogućavanje pristupa prevozu i obezbeđivanja ličnih dokumenata koji su važan preduslov za pristup različitim uslugama. Ovi ciljevi i podciljevi su detaljno prikazani u narednoj tabeli.

Ciljevi održivog razvoja	Podciljevi	Indikatori	Primena u izveštaju
COR 2: Okončati glad, postići bezbednost hrane i poboljšanu ishranu i promovisati održivu poljoprivredu			
	2.1 Do kraja 2030. okončati glad i osigurati da svim ljudima, a posebno siromašnima i licima u osetljivim okolnostima, uključujući odojčad, tokom cele godine bude dostupna bezbedna i hranljiva hrana u dovoljnim količinama.	2.1.1 Rasprostranjenost pothranjenosti 2.1.2 Rasprostranjenost umerene ili izrazite nesigurnosti hrane u stanovništvu, na osnovu Skale iskustava nesigurnosti u hrani (Food Insecurity Experience Scale - FIES)	+ −
	2.2 Do kraja 2030. okončati sve oblike neuhranjenosti, uz postizanje (do kraja 2025. godine) međunarodno dogovorenih ciljeva koji se odnose na zaostajanje u telesnom razvoju kod dece mlađe od 5 godina, i usmeriti	2.2.1 Rasprostranjenost zastoja u visini u odnosu na starost deteta koja je manja od -2 standardne devijacije u odnosu na medijanu definisanu prema Standardima razvoja dece (Child Growth Standards) Svetske zdravstvene organizacije (SZO), među decom mlađom od 5 godina	+

	pažnju na nutritivne potrebe adolescentkinja, trudnica i dojilja te starijih lica.	2.2.2 Rasprostranjenost neadekvatne uhranjenosti (težina u odnosu na visinu) veća od +2 ili manja od -2 standardne devijacije u odnosu na medijanu definisanu prema Standardima razvoja dece (Child Growth Standards) Svetske zdravstvene organizacije (SZO), među decom mlađom od 5 godina, prema tipu (neuhranjenost ili gojaznost)	
COR 3: Obezbediti zdrav život i promovisati blagostanje za ljude svih generacija			
	3.7 Do kraja 2030. obezbediti univerzalni pristup uslugama koje se odnose na polnu i reproduktivnu zdravstvenu zaštitu (između ostalog i uslugama za planiranje porodice, informisanje i obrazovanje), kao i integrisanje pitanja reproduktivnog zdravlja u nacionalne strategije i programe.	3.7.2 Stopa rađanja među adolescentkinjama (10-14 godina i 15-19 godina) na 1000 žena u istoj starosnoj grupi.	
	3.8 Postići univerzalni obuhvat zdravstvenom zaštitom, uključujući zaštitu od finansijskog rizika, dostupnost kvalitetnih osnovnih usluga iz oblasti zdravstvene zaštite i dostupnost bezbednih, delotvornih, kvalitetnih i jeftinih osnovnih lekova i vakcina za sve.	3.8.1 Pokrivenost najvažnijim zdravstvenim uslugama (definisana kao prosečna pokrivenost najvažnijim uslugama na osnovu evidencije o intervencijama koje uključuju reproduktivno, zdravlje majki, odojčadi i dece, infektivne bolesti i neprenosive bolesti, kapacitet usluga i pristup, u opštoj i deprivilegovanoj populaciji 3.8.2 Broj lica pokrivenih zdravstvenim osiguranjem ili javnim sistemom zdravstvene zaštite, na 1000 stanovnika	
COR 4:Obezbediti inkluzivno i kvalitetno obrazovanje i promovisati mogućnosti celoživotnog učenja			
	4.1 Do kraja 2030. obezbediti da sve devojčice i dečaci završe besplatno, jednako i kvalitetno osnovno i srednje obrazovanje koje vodi ka relevantnim i delotvornim ishodima učenja.	4.1.1 Proporcija dece i mladih: a) u 2/3 razredu; b)na kraju osnovnog; i c) na kraju nižeg srednjeg obrazovanja koji postižu najmanje minimalnu pismenost u i) čitanju i iii) matemagici, prema polu	
	4.2 Do kraja 2030. obezbediti da sve devojčice i dečaci imaju pristup kvalitetnom razvoju u ranom detinjstvu, brizi i predškolskom obrazovanju kako bi se pripremili za osnovno obrazovanje.	4.2.1 Proporcija dece mlađe od 5 godina koja se dobro razvijaju u pogledu zdravlja, učenja i psihološke dobrobiti, prema polu 4.2.2 Stopa učešća u organizovanom učenju (jedna godina pre zvaničnog uzrasta ulaska u osnovno obrazovanje), prema polu	
COR 5: Postići rodnu ravnopravnost i osnaživati sve žene i devojčice			
	5.2 Eliminisati sve oblike nasilja nad ženama i devojčicama u javnoj i privatnoj sferi, uključujući trgovinu ljudima, odnosno seksualnu eksploataciju i druge oblike eksploatacije.	5.2.1 Proporcija žena i devojčica starih 15 i više godina koje su ikada imale partnera koje su doživele fizičko, seksualno ili psihološko nasilje od strane sadašnjeg ili bivšeg partnera, tokom prethodnih 12 meseci, prema tipu nasilja i starost	

Postići rodnu ravnopravnost i osnaživati sve žene i devojčice		5.2.2 Proporcija žena i devojčica starih 15 i više godina koje su doživele seksualno nasilje od osobe koja nije intimni partner, tokom prethodnih 12 meseci, prema starosti i mestu na kome se nasilje dogodilo	
	5.3 Eliminisati sve štetne prakse kao što su dečiji, rani i nasilni brakovi i obrezivanje ženskih genitalija.	5.3.1 Proporcija žena starih 20-24 godine koje su stupile u brak ili partnersku zajednicu pre navršenih 15 godina i pre navršenih 18 godina	
COR 6: Obezbediti sanitarne uslove i pristup pijaćoj vodi za sve			
	6.1 Do kraja 2030. postići univerzalan i jednak pristup bezbednoj i jeftinoj pijaćoj vodi za sve	6.1.1 Proporcija stanovništva koje koristi pijaću vodu iz sistema kojim se upravlja na bezbedan način	
	6.2 Do kraja 2030. postići adekvatan i jednak pristup sanitarnim i higijenskim uslovima za sve, kao i okončanje prakse obavljanja defekacije na otvorenom, uz obraćanje posebne pažnje na potrebe žena i devojčica, odnosno onih u ranjivim situacijama.	6.2.1 Proporcija stanovništva koja koristi bezbedne usluge sanitacije, uključujući sistem pranja ruku koji podrazumeva upotrebu sapuna i vode	
COR 7: Osigurati pristup dostupnoj, pouzdanoj, održivoj i modernoj energiji za sve			
	7.1 Do kraja 2030. osigurati univerzalni pristup jeftinim, pouzdanim i modernim energetskim uslugama.	7.1.1 Proporcija stanovništva koje ima pristup električnoj energiji	
COR 8: Promovisati inkluzivan i održiv ekonomski rast, zaposlenost i dostojanstven rad za sve			
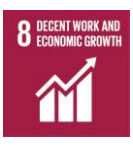	8.5 Do kraja 2030. postići punu i produktivnu zaposlenost i dostojanstven rad za sve žene i muškarce, što obuhvata i mlade ljude i osobe sa invaliditetom, kao i istu platu za rad jednake vrednosti.	8.5.1 Prosečne zarade zaposlenih žena i muškaraca prema zanimanju, starosti i invaliditetu 8.5.2 Stopa nezaposlenosti prema polu, starosti i invaliditetu	
	8.6 Do kraja 2020. bitno smanjiti udeo mladih koji nisu zaposleni niti su u procesu obrazovanja, odnosno obuke.	8.6.1 Proporcija mladih (15-24 godine) koje nije na obrazovanju, obuci, niti su zaposleni	
	8.7 Preuzeti neposredne i delotvorne mere kako bi se obezbedila zabrana i eliminisali najgori oblici dečijeg rada, iskoreniti prinudni rad i do kraja 2025. okončati dečiji rad	8.7.1 Proporcija i broj dece stare 5-17 godina angažovanih u dečjem radu prema polu i starost	

	u svim njegovim oblicima, uključujući regrutovanje i korišćenje dece vojnika.		
COR 10: Smanjiti nejednakost između i unutar država			
	10.1 Do kraja 2030. progresivno postići i održati rast dohotka donjih 40 odsto stanovništva po stopi višoj od nacionalnog proseka.	10.1.1 Stope rasta troškova domaćinstava ili prihoda po glavi među donjih 40 procenata stanovništva i ukupnog stanovništva	
	10.2 Do kraja 2030. osnažiti i promovisati socijalnu, ekonomsku i političku inkluziju svih, bez obzira na starost, pol, invalidnost, rasu, etničku pripadnost, poreklo, religiju ili ekonomski odnosno neki drugi status.	10.2.1 Proporcija ljudi koji žive ispod 50% medijane prihoda, prema starosti, polu i statusu invaliditeta	
	10.4 Usvojiti politike, posebno fiskalnu politiku i politike u oblasti plata i socijalne zaštite, i progresivno postići veću ravnopravnost.	10.4.1 Udeo rada u BDP, objedinjujući plate i novčana socijalna davanja	
COR 11: Učiniti gradove i ljudska naselja inkluzivnim, bezbednim, prilagodljivim i održivim			
	11.1 Do kraja 2030. osigurati da svi imaju pristup adekvatnom, bezbednom i jeftinom smeštaju i osnovnim uslugama te unaprediti uslove u nehigijenskim naseljima.	11.1.1 Proporcija gradskog stanovništva koje živi u podstandardnim naseljima, neformalnim naseljima ili u neadekvatnim uslovima stanovanja.	
	11.2 Do kraja 2030. omogućiti pristup bezbednim, jeftinim, pristupačnim i održivim transportnim sistemima za sve, unapređujući bezbednost na putevima, pre svega proširivanjem obima javnog prevoza, uz obraćanje posebne pažnje na potrebe onih koji se nalaze u ranjivim situacijama, žena, dece, osoba sa invaliditetom i starijih lica.	11.2.1 Proporcija stanovništva koje ima pogodan pristup javnom transportu, prema polu, starosti i statusu invaliditeta	
COR 16: Promovisati miroljubiva inkluzivna društva za održivi razvoj, obezbediti pristup pravdi za sve i izgraditi efikasne, pouzdane i inkluzivne institucije na svim nivoima			
	16.9 Do kraja 2030. za sve obezbediti zakonski identitet, uključujući registraciju prilikom rođenja.	16.9.1 Proporcija dece mlađe od 5 godina čije je rođenje registrovano kod civilnih vlasti, prema starosti	

Navedeni ciljevi održivog razvoja i podciljevi su prepoznati kao značajni za praćenje i smanjenje siromaštva. Međutim, imajući u vidu aktuelnu razvijenost indikatora, kao i dostupnost podataka u Srbiji za pojedine indikatore, nije bilo moguće pratiti sve navedene podciljeve.

3 STANJE SIROMAŠTVA U SRBIJI

Cilj 1: Okončati siromaštvo svuda i u svim oblicima

Podcilj 1.1: Do kraja 2030. Svuda i za sve ljude iskoreniti ekstremno siromaštvo (ekstremno siromašni su ljudi koji žive sa manje od 1,25 dolara na dan)

Srbija je u period intenzivnih reformi, nakon promene režima 2000. godine ušla sa značajnim padom životnog standard većine stanovništva. Politike i mere smanjenja siromaštva postale su u prvim godinama ovog perioda jedan od prioriteta. Ishod ovih politika, ali i unapređenja stanja u različitim ekonomskim i socijalnim aspektima društva bio je pad apsolutnog[1] i ekstremnog siromaštva[2]. U periodu 2006-2016. godine, ekstremno siromaštvo je prepolovljeno. Ovaj proces nije tekao linearno, njega su ometali udari ekonomske krize, ali je tokom poslednje tri godine trend smanjenja ekstremnog siromaštva postojan.

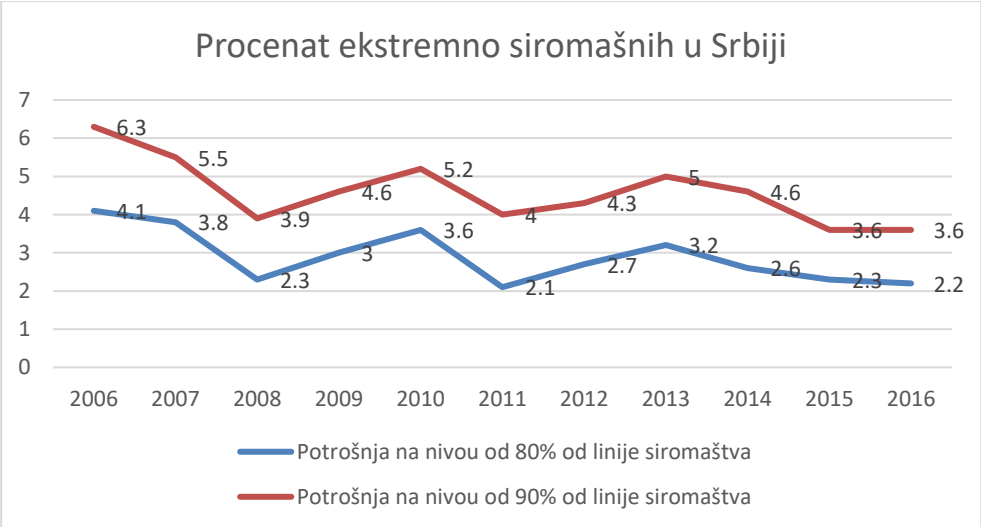

Izvor: Tim za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva Vlade Republike Srbije, 2017: 16.

[1] Apsolutno siromaštvo meri se na osnovu potrošnje domaćinstava. Reč je o metodologiji koja je u Srbiji uspostavljena u saradnji sa Svetskom bankom i primenjuje se od 2006. godine. Istraživanje na osnovu koga se vrši merenje apsolutnog siromaštva je Anketa o potrošnji domaćinstava koja se od 2003. godine sprovodi u Srbiji po standardima Eurostata, Međunarodne organizacije rada i Ujedinjenih nacija.

[2] Ekstremno siromaštvo u Srbiji se ne izračunava redovno i na način koji to predviđa metodologija UN Međuagencijske stručne grupe (potrošnja ispod 1.25 dolara na dan). Ekstremno siromaštvo definisano je kao potrošnja na nivou 80% i 90% ispod linije apsolutnog siromaštva (Tim za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva Vlade Republike Srbije, 2017).

Podcilj 1.2: Do kraja 2030. najmanje za polovinu smanjiti broj muškaraca, žena i dece svih uzrasta koji žive u bilo kom obliku siromaštva (prema nacionalnim definicijama siromaštva).

Trend apsolutnog siromaštva pokazuje značajan pad u periodu pre izbijanja ekonomske krize 2008. godine, zatim izvesno kolebanje, da bi se nivo apsolutnog siromaštva stabilizovao tokom poslednje četiri godine. Ovo postojano održavanje nivoa apsolutnog siromaštva na blizu 7.5% stanovništva, ukazuje da u Srbiji postoji relativno „čvrsto" jezgro siromašnih, koje nije izloženo dejstvu efektivnih politika i mera smanjenja siromaštva.

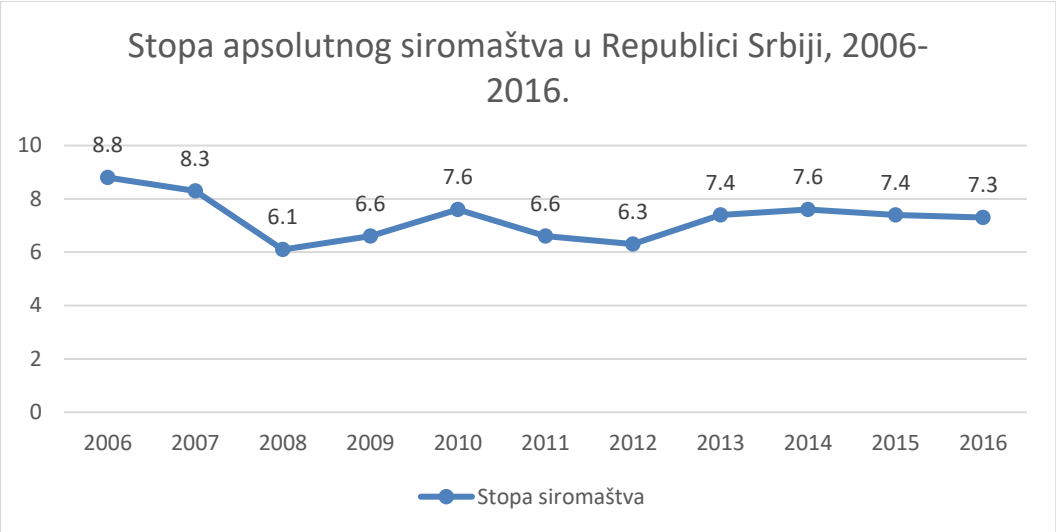

Izvor: Tim za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva Vlade Republike Srbije, 2017: 6.

Podaci o profilu apsolutnog siromaštva ukazuju da je siromaštvo dvostruko češće u vangradskim područjima, regionalno je najrasprostranjenije u regionu Južne i Istočne Srbije. Prema pokazateljima apsolutnog siromaštva, najugroženije grupe predstavljaju deca (0-18), osobe koje žive u velikim domaćinstvima, kod osoba koje žive u domaćinstvima čiji nosioci imaju nisko obrazovanje, nisu zaposleni (Tim za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva Vlade Republike Srbije, 2017).

Prema drugom pokazatelju, stopi rizika od siromaštva[3], koji se u Srbiji prati od 2013. godine, usklađeno sa Evropskom unijom, više od četvrtine populacije se 2016. godine nalazilo pod rizikom od siromaštva, dok se čak 38.7% nalazilo u riziku od siromaštva i socijalne isključenosti[4]. Podaci o trendovima u periodu 2013-2016. godine ukazuju na postojanost rizika od siromaštva i opadanje rizika od siromaštva i socijalne isključenosti. To znači da je finansijski deo siromaštva postojan, dok se izvesno poboljšanje registruje u dimenzijama materijalne deprivacije i intenziteta zaposlenosti.

[3] Stopa rizika od siromaštva predstavlja procenat stanovništva koji živi u domaćinstvima čiji je ekvivalentni raspoloživi dohodak (nakon socijalnih transfera) niži od 60% nacionalne medijane.

[4] Stopa rizika od siromaštva i socijalne isključenosti pored stope rizika od siromaštva uključuje i stopu teške materijalne deprivacije i slabu zaposlenost. Tako ova stopa predstavlja procenat stanovništva koji je u riziku od siromaštva, ili koje živi u uslovima teške deprivacije ili koje živi u domaćinstvima niskog radnog intenziteta.

Izvor: Eurostat

Koliko je stanje u pogledu siromaštva i socijalne isključenosti u Srbiji nepovoljno, razume se kada se podaci sagledaju u poređenju sa drugim zemljama. Srbija ima najvišu stopu rizika od siromaštva u poređenju sa članicama EU i Makedonijom (kao zemljom kandidatom za EU članstvo), a stopu od siromaštva i socijalne isključenost nižu samo od Rumunije. S obzirom na to da podaci za 2016. godinu nisu dostupni za veliki broj država članica EU, u naredne dve tabele prikazani su podaci za 2015. godinu.

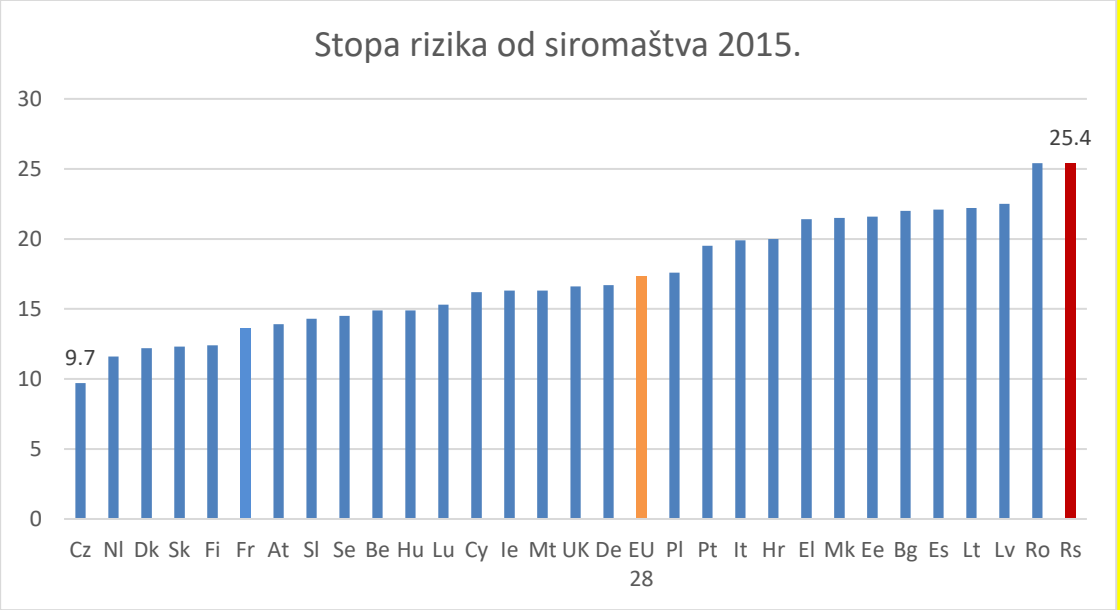

Izvor: Eurostat

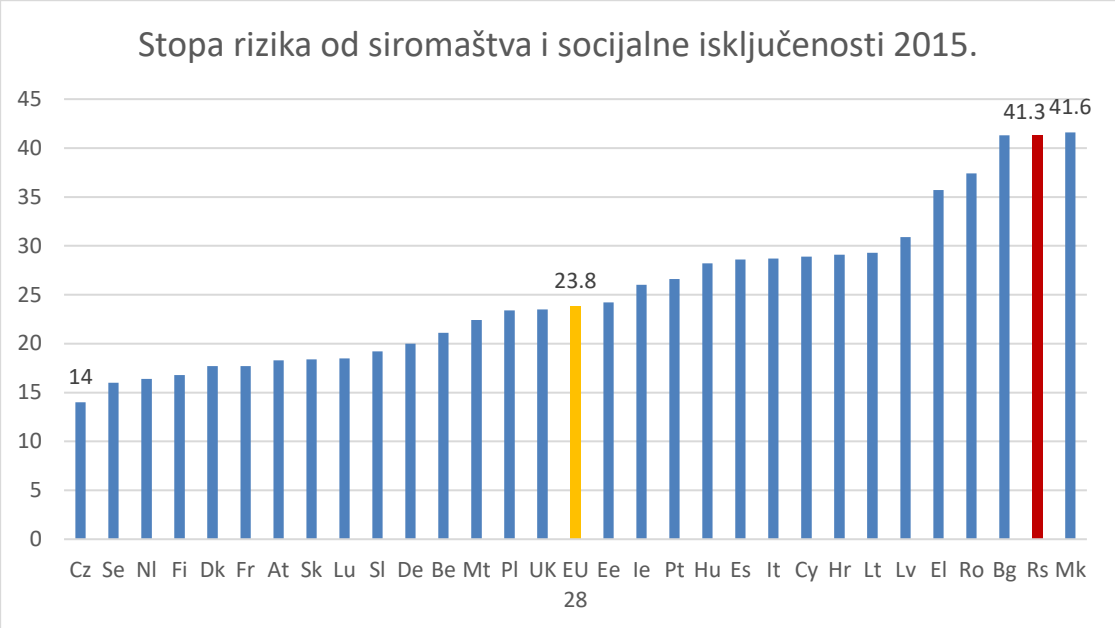

Izvor: Eurostat

Iste grupe se prepoznaju kao grupe izložene rizicima od siromaštva prema metodologiji relativnog siromaštva, kao i u slučaju apsolutnog siromaštva - nezaposlena lica, samohrani roditelji sa jednim ili više dece, osobe koje žive same. Deca i mladi su izloženi većim rizicima od siromaštva nego odrasli i stariji, a da zaposlenje nije garant zaštite od siromaštva, već da je bitan kvalitet zaposlenosti, pokazuje i podatak o natprosečno visokim rizicima od siromaštva kod samozaposlenih.

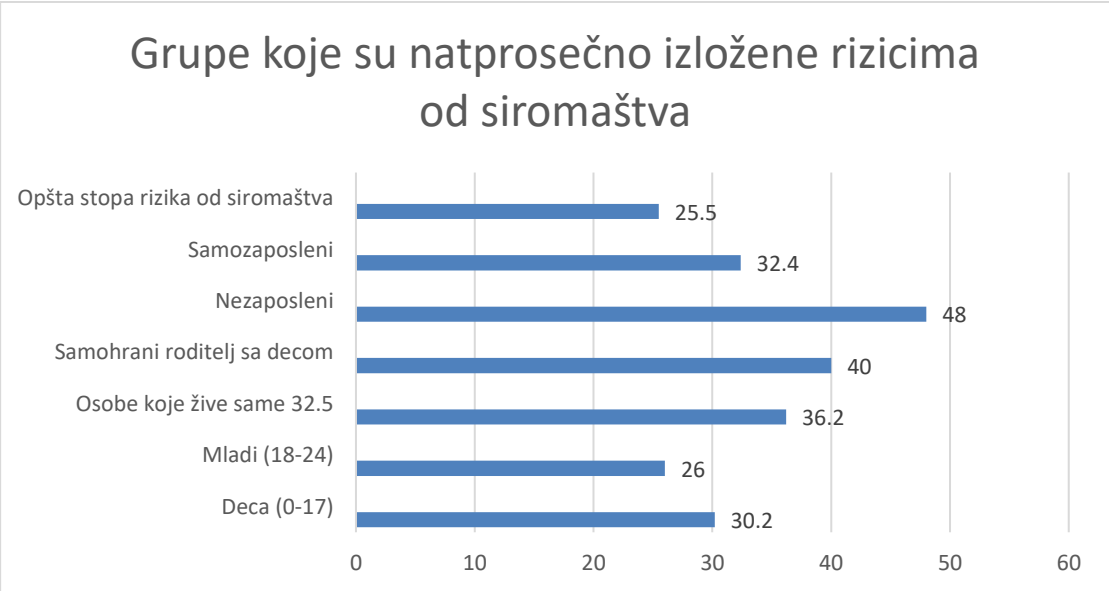

Izvor: Republički zavod za statistiku, SILC, 2016.

Pored toga, istraživanja siromaštva pokazuju da su posebno ugrožene pojedine grupe – Romi, pogotovo oni koji žive u neformalnim naseljima, interno raseljena lica, osobe sa visokim stepenom invaliditeta, stara lica bez penzije (Vlada RS, 2015: 25).
Kada su u pitanju rodne razlike u siromaštvu, zapaža se da je stopa rizika od siromaštva nešto viša među muškarcima nego ženama (25.8% prema 25.2%). U tom pogledu Srbija se nalazi u grupi malobrojnih zemalja (uz Grčku, Španiju, Mađarsku, Holandiju, Poljsku i Dansku) koje odlikuju viši rizici od siromaštva među muškarcima nego ženama. U svim ostalim zemljama EU, rizici od siromaštva su viši kod žena, a

najveći rodni jaz u siromaštvu 2015. godine registrovan je u Letoniji, Bugarskoj, Sloveniji i Češkoj. Međutim, u pojedinim grupama u Srbiji žene su izložene većim rizicima od siromaštva nego muškarci. Tako je stopa rizika od siromaštva viša kod penzionerki nego penzionera (16.9% prema 13.3%), ostalih neaktivnih lica (36.7% prema 29.8%). Najmanji rizik od siromaštva među starosnim kategorijama imaju osobe preko 65 godina 19,1%, a najveći mladi od 18-24 godine (32,7%). Treba imati u vidu da se rizici od siromaštva mere na nivou domaćinstva, te da podaci ne otkrivaju dovoljno one rizike od siromaštva i deprivacije koji su povezani sa pristupom novcu i resursima unutar domaćinstva. Ovaj pristup, kako pokazuju različita istraživanja, pod uticajem je rodnih odnosa, i distribucije moći koja se u domaćisntvu uspostavlja, kao i normama i vrednostima na osnovu kojih se definiše unutrašnja distribucija resursa i zadovoljavanje potreba. Ovo je primećeno i kao nedostatak u istraživanju na osnovu koga se prati statistika o prihodima i uslovima života (SILC), pa su novije revizije metodologije uključile i pitanja o individualnoj zadovoljenosti potreba.

Podcilj 1.3: Primeniti odgovarajuće nacionalne sisteme socijalne zaštite i mere za sve, uključujući najugroženije, i do kraja 2030. Postići dovoljno veliki obuhvat siromašnih i ranjivih

U Srbiji se socijalna zaštita i socijalna sigurnost obezbeđuju kroz socijalno osiguranje i različita novčana davanja i usluge iz sistema socijalne zaštite. Socijalno osiguranje obuhvata penzijsko-invalidsko osiguranje, zdravstveno osiguranje i osiguranje za slučaj nezaposlenosti. Najveći deo socijalnih davanja se obezbeđuje na nacionalnom nivou. Rashodi za socijalnu zaštitu i socijalnu sigurnost se prethodnih godina kreću na nivou od oko 25% BDP, a u strukturi izdataka dominiraju rashodi za neto penzije sa preko 13% BDP-a (Vlada RS, 2015: 26). Socijalni transferi se sastoje od novčanih naknada po osnovu osiguranja (penzija, naknada za nezaposlene i naknada za bolovanje), kao i novčanih davanja koja se ne zasnivaju na doprinosima – socijalna pomoć, dečiji i roditeljski dodatak, naknade za porodiljska odsustva, dodatak za pomoć i negu drugog lica, kao i različita novčana prava po osnovu boračke i invalidske zaštite. Pored toga, lokalne samouprave dodeljuju jednokratne novčane pomoći, kao i dodatna novčana davanja usmerena na siromašne. Udeo rashoda u BDP-u za socijalne transfere koji se dodeljuju sa nacionalnog nivoa iznosio je 2013. godine 17.7% (Vlada RS, 2015: 27).

Obuhvat odabranim merama socijalne zaštite		2016.
Udeo korisnika novčane socijalne pomoći u ukupnoj populaciji	Ukupno	3.6%
Udeo korisnika dečijeg dodatka u ukupnoj populaciji dece	Ukupno	22.6%
Udeo korisnika državnih domova za smeštaj starih, starijih od 65 godina u ukupnom broju starijih od 65 godina	Ukupno	0.5%
Udeo korisnika osnovnog dodatka za negu i pomoć drugog lica u ukupnoj populaciji	0-17 godina	0.3%
	18-64 godina	0.1%
	65+ godina	0.5%

Izvor: DevInfo

Procena efektivnosti socijalnih transfera ukazuje da je ova efektivnost niža nego u EU. To znači da iako socijalni transferi (posebno penzije) značajno smanjuju stopu rizika od siromaštva (bila bi dvostruko veća kada ne bi postojali socijalni transferi), ali da je to ipak manje nego što je prosečno u EU. Procena efikasnosti socijalnih transfera (bez penzija), koja poredi koliki su rashodi za transfere u odnosu na efekte postignute da se smanji siromaštvo, pokazuje da se Srbija nalazi u grupi zemalja koje malo troše, sa malim efektima (Vlada RS, 2015: 27). Stoga jedan od najvažnijih izazova u oblasti socijalne zaštite predstavlja povećanje obuhvata i unapređenje adekvatnosti novčanih davanja usmerenih na

siromašne. Ovaj izazov je prepoznat i u *Programu reformi politike zapošljavanja i socijalne politike u procesu pristupanja Evropskoj uniji* Vlade Republike Srbije, ali praćenje sprovođenja ovog programa se za sada ne sprovodi.

2 ZERO HUNGER	**Cilj 2: Okončati glad, postići bezbednost hrane I poboljšanu ishranu i promovisati održivu poljoprivredu**

Podcilj 2.2 Do kraja 2030. okončati sve oblike neuhranjenosti, uz postizanje (do kraja 2025. godine) međunarodno dogovorenih ciljeva koji se odnose na zaostajanje u telesnom razvoju kod dece mlađe od 5 godina, i usmeriti pažnju na nutritivne potrebe adolescentkinja, trudnica i dojilja te starijih lica

Stanje uhranjenosti dece je odraz njihovog opšteg zdravstvenog stanja. Adekvatna ishrana i uhranjenost su preduslov za optimalan razvoj dece. Neuhranjenost dece se procenjuje poređenjem sa referentnom raspodelom visine i težine u odnosu na uzrast i težinom u odnosu na visinu. Podaci UNICEF-ovog istraživanja MICS pokazuju da je u Srbiji 2014. godine 8.5% dece iz opšte populacije i čak 22% dece iz romskih naselja bilo neuhranjeno barem po jednom indikatoru. Među dečacima je neuhranjenost bila češće zastupljena nego među devojčicama u oba uzorka.

Procenat pothranjene dece (dece čija težina ili visina ne prate uzrast, i/ili čija težina ne prati visinu), Srbija MICS 2014, nacionalni uzorak i romska naselja

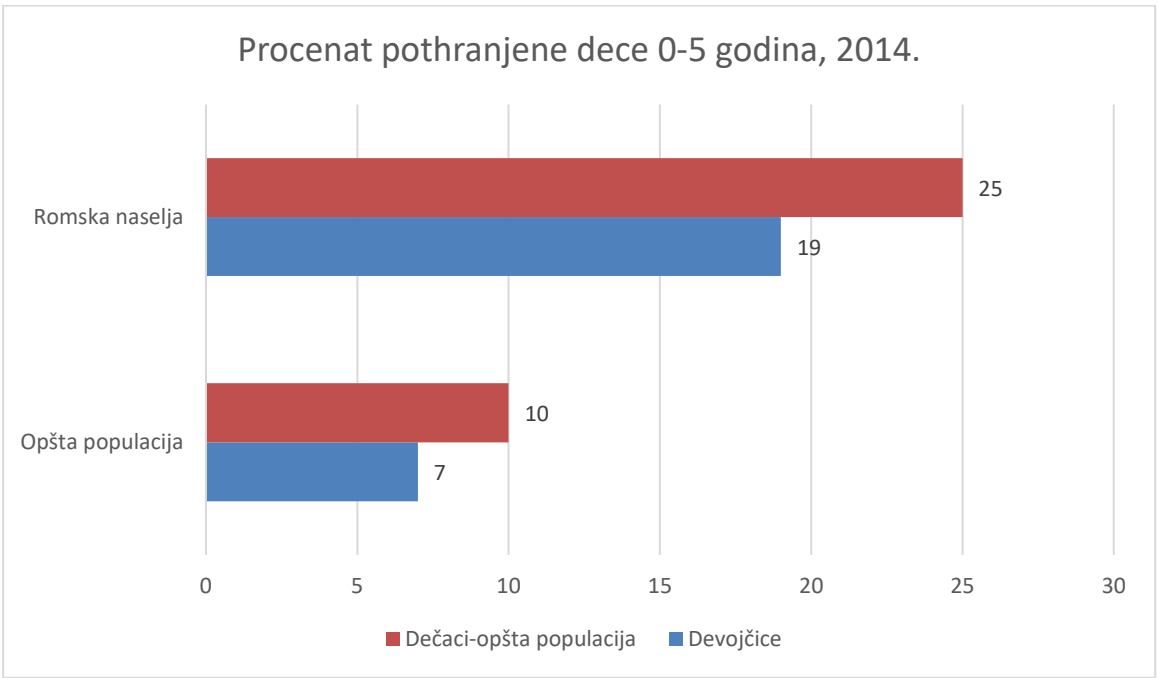

Izvor: UNICEF, 2016: 27

Zastupljenost neuhranjene dece je veća među najsiromašnijim stanovništvom. U narednoj tabeli se može videti da su i u opštoj populaciji, i u populaciji koja živi u romskim naseljima, u kategoriji domaćisntava najsiromašnijeg kvintila više zastupljena deca koja visinom ili težinom zaostaju za uzrastom. Rasprostranjenost neuhranjenosti dece 0-5 godina među najsiromašnijim domaćinstvima koja žive u romskim naseljima je alarmantna.

Indikator uhranjenosti	Opšta populacija				Romska naselja			
	Ukupno		Najsiromašniji kvintil		Ukupno		Najsiromašniji kvintil	
	devojčice	dečaci	devojčice	dečaci	devojčice	dečaci	devojčice	dečaci
Zaostajanje težine za uzrastom	1.7	1.8	7.1	2.7	7.9	10.9	11.9	12.0
Zaostajanje visine za uzrastom	5.1	6.8	12.7	14.4	15.8	21.0	27.0	28.1

Izvor: UNICEF, MICS 2014.

Cilj 3: Obezbediti zdrav život i promovisati blagostanje za ljude svih generacija

Podcilj 3.7: Do kraja 2030. obezbediti univerzalni pristup uslugama koje se odnose na polnu i reproduktivnu zdravstvenu zaštitu (između ostalog i uslugama za planiranje porodice, informisanje i obrazovanje), kao i integrisanje pitanja reproduktivnog zdravlja u nacionalne strategije i programe

Prema UNICEF-ovim podacima MICS istraživanja, stopa rađanja među adolescentkinjama u Srbiji iznosila je 22 u 2014. Godini. To znači da je na hiljadu devojčica starih 15-19 godina, 22 rodilo dete u periodu od godinu dana koje je prethodilo istraživanju (UNICEF, 2014: 97). Među devojčicama koje žive u romskim naseljima, adolescentski porođaji su češći – na 1000 devojaka, 157 je rodilo dete u godini pre istraživanja (UNICEF, 2014: 101).

Rano stupanje u brak i roditeljstvo smatra se velikom preprekom ljudskom razvoju, pa čak i kršenjem ljudskih prava devojaka koje dovodi do njihove socijalne isključenosti. Rana udaja i rano roditeljstvo (pre punoletstva) povezani su sa niskim obrazovnim postignućima (UNICEF, 2016), a kao što se vidi iz podataka o siromaštvu, nisko obrazovno postignuće značajno povećava rizike od siromaštva.

Podcilj 3.8: Postići univerzalni obuhvat zdravstvenom zaštitom, uključujući zaštitu od finansijskog rizika, dostupnost kvalitetnih osnovnih usluga iz oblasti zdravstvene zaštite i dostupnost bezbednih, delotvornih, kvalitetnih i jeftinih osnovnih lekova i vakcina za sve

Sistem zdravstvene zaštite u srbiji je uređen prem bizmarkovskom modelu obaveznog zdravstvenog osiguranja, sa težnjom da se ostvari najveći obuhvat. Prema podacima Republičkog fonda za zdravstveno osiguranje (RFZO) u čijoj je nadležnosti obezbeđivanje i sprovođenje obaveznog zdravstvenog osiguranja, zaključno sa 31.12.2016. godine u Srbiji je bilo obavezno zdravstveno osigurano 6.860.667 građana. Ukoliko se ovaj broj uporedi sa procenom ukupnog broja stanovnika Republičkog zavoda za statistiku koji je 01.01.2017. iznosio 7.040.272 lica, procenjuje se da oko 2.6% stanovnika Srbije nije pokriveno zdravstvenim osiguranjem.

Međutim, problem u ostvarivanju prava na zdravstveno osiguranje je veći nego što ukazuju ovi podaci. Naime, zbog procesa zamene zdravstvenih knjižica mnogi su uskraćeni za pristup zdravstvenoj zaštiti jer su im stare overe istekle a nove knjižice nisu dobili. Informacije o ovom problemu su nesistematske i nije poznato koji broj lica je imao problem u pristupu zdravstvenoj zaštiti zbog neefikasnog procesa zamene knjižica, uprkos tome što imaju formalno garantovano zdravstsveno osiguranje. Podaci iz SILC istraživanja iz 2015. godine, pokazuju da je procenat onih koji nisu posetili lekara, a trebalo je bio 14%. Glavni razlozi za neposećivanje lekara bili su nemogućnost ispitanika da priušti odlazak lekaru (30%), petina je želela da sačeka da vidi da li će im biti bolje pre nego što posete lekara, dok je njih 13% odustalo zbog dugih listi čekanja. Ono što je veoma važno jeste činjenica da njih 4% nije ostvarilo pravo na zdravstvenu zaštitu jer je lekar predaleko je da bi putovali, to jest nisu imali adekvatni prevoza.

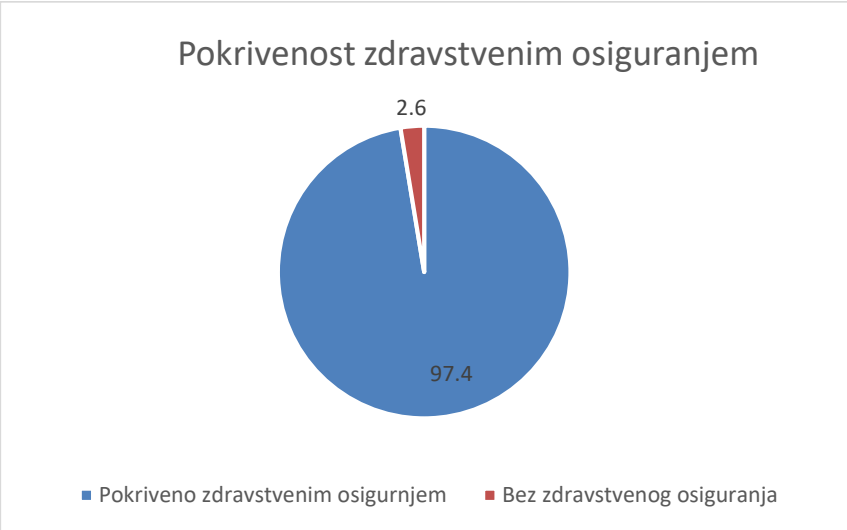

Izvor: RFZO, RZS

Cilj 4: Obezbediti inkluzivno i kvalitetno obrazovanje i promovisati mogućnosti celoživotnog učenja

Podcilj 4.1: Do kraja 2030. obezbediti da sve devojčice i dečaci završe besplatno, jednako i kvalitetno osnovno i srednje obrazovanje koje vodi ka relevantnim i delotvornim ishodima učenja

Obrazovanje je jedno od ključnih prava dece i preduslov njihovog razvoja. Obrazovno postignuće je jedan od najvažnijih preduslova u borbi protiv siromaštva. U Srbiji je prisutan visok obuhvat dece osnovnim obrazovanjem, ali obuhvat još uvek nije potpun, a stopa upisa i završavanja srednje škole i dalje nije na zadovoljavajućem nivou.

Neto stopa prijema[5] dece iz romskih naselja u prvi razred osnovne škole mnogo je manja nego stopa prijema dece iz opšte populacije. U opštoj populaciji rodni jaz je 2014. bio 6 procentnih poena u korist dečaka. Među romskom decom neto stopa prijema bila je veća među devojčicama (13 procentnih poena).

Procenat dece uzrasta za polazak u osnovnu školu koja su upisala prvi razred (neto stopa upisa), Srbija i romska naselja, 2014.

	Opšta populacija	Romska naselja
Ukupno	97.0	69.1
Devojčice	94.0	75.6
Dečaci	99.8	63.0
Deca iz najsiromašnijeg kvintila	91.0	49.0

Izvor: UNICEF, MICS 2014

Stopa završavanja osnovne škole[6] veća je među decom u opštoj populaciji nego među decom koja žive u romskim naseljima. Rodni jaz u ovom aspektu veći je u opštoj populaciji i to u korist devojčica, dok je u romskim naseljima razlika u korist dečaka.

Stopa završavanja osnovne škole, Srbija i romska naselja 2014.

	Opšta populacija	Romska naselja
Ukupno	93.4	64.0
Devojčice	97.9	62.8
Dečaci	90.5	65.1
Deca iz najsiromašnijeg kvintila	66.3	22.5

Izvor: UNICEF, MICS 2014

Podaci o delotvornom prelasku u srednju školu ukazuju na visok tranzit dece iz opšte populacije u srednje škole i bez rodnih razlika. Oni istovremeno ukazuju i na znatno manji tranzit romske dece, sa malom razlikom između polova u korist dečaka.U opštoj populaciji Srbije veći procenat devojaka nego mladića pohađa srednju školu, dok u romskim naseljima veći procenat mladića u odnosu na devojke pohađa srednju školu. Rano stupanje u brak i roditeljstvo jedan je od glavnih uzroka ranog napuštanja školovanja devojčica koje žive u romskim naseljima. Među decom srednjoškolskog uzrasta koja napuštaju školu pre maturiranja, u opštoj populaciji u većini su mladići, dok su u romskim naseljima u

[5] Procenat dece koja su na vreme upisala prvi razred osnovne škole.

[6] Odnos ukupnog broja učenika, bez obzira na uzrast, koji prvi put upisuju poslednji razred osnovne škole, u odnosu na broj dece uzrasta male mature na početku tekuće (ili najskorije) školske godine (UNICEF, 2014: 183).

većini devojke. Jedna od posledica ranog napuštanja škole je niža stopa pismenosti romskih devojčica (88 odsto u poređenju sa 100 odsto devojčica u opštoj populaciji).

Stopa prelaska u srednju školu, Srbija i romska naselja 2014.

	Opšta populacija	Romska naselja
Ukupno	96.3	58.7
Devojčice	98.4	39.4
Dečaci	94.6	72.2
Deca iz najsiromašnijeg kvintila	81.9	*

Izvor: UNICEF, MICS 2014

Podcilj 4.2: Do kraja 2030. obezbediti da sve devojčice i dečaci imaju pristup kvalitetnom razvoju u ranom detinjstvu, brizi i predškolskom obrazovanju kako bi se pripremili za osnovno obrazovanje.

Rani razvoj deteta podrazumeva neometano učenje komplikovanijih nivoa kretanja, razmišljanja, govora, osećanja i odnosa prema drugima. Fizički rast, pismenost i poznavanje brojeva, socio-emocionalni razvoj i spremnost na učenje predstavljaju najvažnije elemente opšteg razvoja deteta (UNICEF, 2014: 162). Podaci MICS istraživanja iz 2014. godine ukazuju na niže vrednosti na indeksu ukupnog ranog razvoja dece kod dece iz najsiromašnijih domaćinstava. Takođe velike razlike postoje između dece u opštoj populaciji i dece koja žive u romskim naseljima.

Indeks ranog razvoja deteta (koji uključuje razvoj u domenima poznavanja slova i brojeva, fizičkog razvoja, socio-emocionalnog razvoja i učenja), Srbija i romska naselja, 2014.

	Opšta populacija	Romska naselja
Ukupno	95.1	83.3
Devojčice	95.1	85.8
Dečaci	95.1	81.0
Deca iz najsiromašnijeg kvintila	90.8	76.5

Izvor: UNICEF, MICS 2014

Pohađanje predškolskog obrazovanja je važno za pripremu dece za školu. Od 2006. godine, pohađanje jednogodišnjeg predškolskog pripremnog programa (PPP) je obavezno u Srbiji. Iz dostupnih podataka se vidi da deca koja žive u romskim naseljima znatno ređe pohađaju PPP nego deca iz opšte populacije, a deca iz domaćinstava najsiromašnijeg kvintila ređe pohađaju PPP u odnosu na decu iz bolje stojećih domaćinstava i u opštoj i u romskoj populaciji. Najugroženija su deca koja žive u siromašnim domaćinstvima u romskim naseljima, među kojima ni polovina nije obuhvaćena ovim programom.

Pohađanje obaveznog prirpemnog predškolskog programa, Srbija i romska naselja, 2014.

	Opšta populacija	Romska naselja
Ukupno	98.1	62.9
Devojčice	99.0	62.0
Dečaci	97.3	63.7
Deca iz najsiromašnijeg kvintila	94.7	46.6

Izvor: UNICEF, MICS 2014

Cilj 5: Postići rodnu ravnopravnost i osnaživati sve žene i devojčice

Podcilj 5.2: Eliminisati sve oblike nasilja nad ženama i devojčicama u javnoj i privatnoj sferi, uključujući trgovinu ljudima, odnosno seksualnu eksploataciju i druge oblike eksploatacije.

Praćenje nasilja u Srbiji se ne sprovodi regularno, pa podaci o prevalenciji i karakteristikama nasilja za 2016. godinu nisu dostupni. U Srbiji je bilo više istraživanja nasilja, ali nijedno nije obuhvatilo reprezentativnu populaciju cele Srbije. Dva odvojena istraživanja sprovedena su 2010. godine – jedno u Centralnoj Srbiji a drugo u Vojvodini, koja do danas predstavljaju najpouzdanije uvide u rasprostranjenost i karakteristike nasilja prema ženama u Srbiji.

Žene prema iskustvu porodičnog nasilja od navršenih 15 godina, Centralna Srbija 2010.

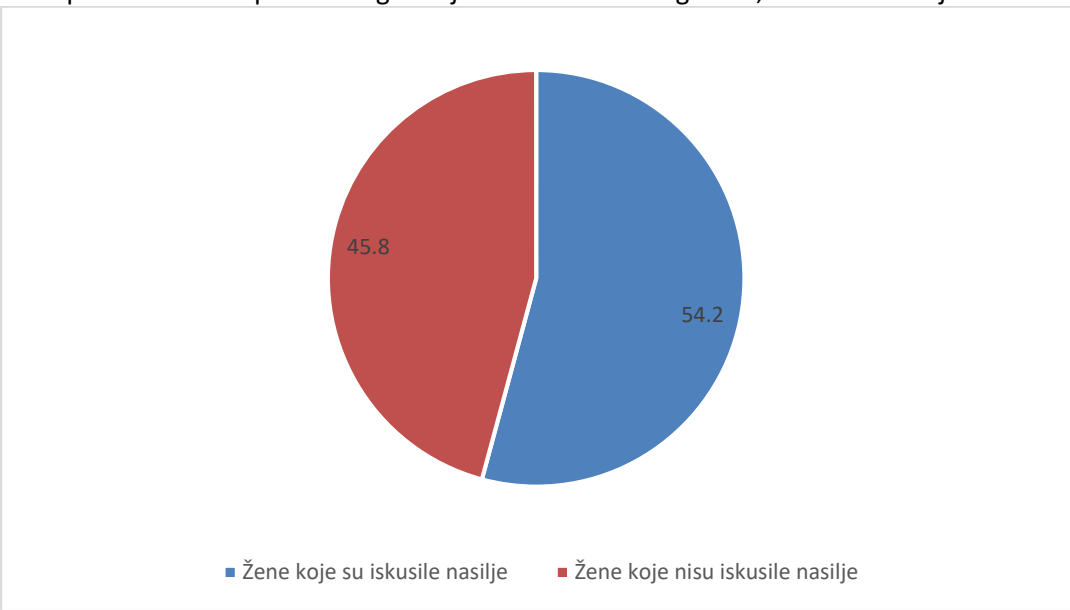

Izvor: Babović, Ginić, Vuković, 2010: 48

Siromaštvo je dvostruko povezano sa nasiljem. Iako je porodično nasilje prema ženama prisutno u domaćinstvima svih nivoa bogatstva, istraživanje sprovedeno 2010. godine u Centralnoj Srbiji pokazuje da materijalna deprivacija povećava šanse od svih oblika porodičnog nasilja nad ženama (ekonomskog, psihičkog, fizičkog i seksualnog). Žene koje žive u domaćinstvima čiji životni standard odlikuje nemogućnost adekvatnog zadovoljavanja potreba i stambenih uslova imaju preko dva puta veće šanse da budu izložene ekonomskom nasilju (Babović, Ginić, Vuković, 2010). Sa druge strane, žene izložene nasilju u porodici i pre svega partnerskom nasilju, pod većim su rizicima od siromaštva i socijalne isključenosti, jer imaju ograničen pristup novcu u domaćinstvu, izložene su uskraćivanju novca za lične potrebe ili zabrani da se zaposle. U Centralnoj Srbiji je 2010. godine 11% žena bilo izloženo ovim oblicima zlostavljanja u godini koja je prethodila istraživanju, dok je 16% imalo ovakva iskustva od navršenih 15 godina (Babović, Ginić, Vuković, 20010).

Žene prema iskustvu različitih oblika nasilja i materijalnoj deprivaciji domaćinstva

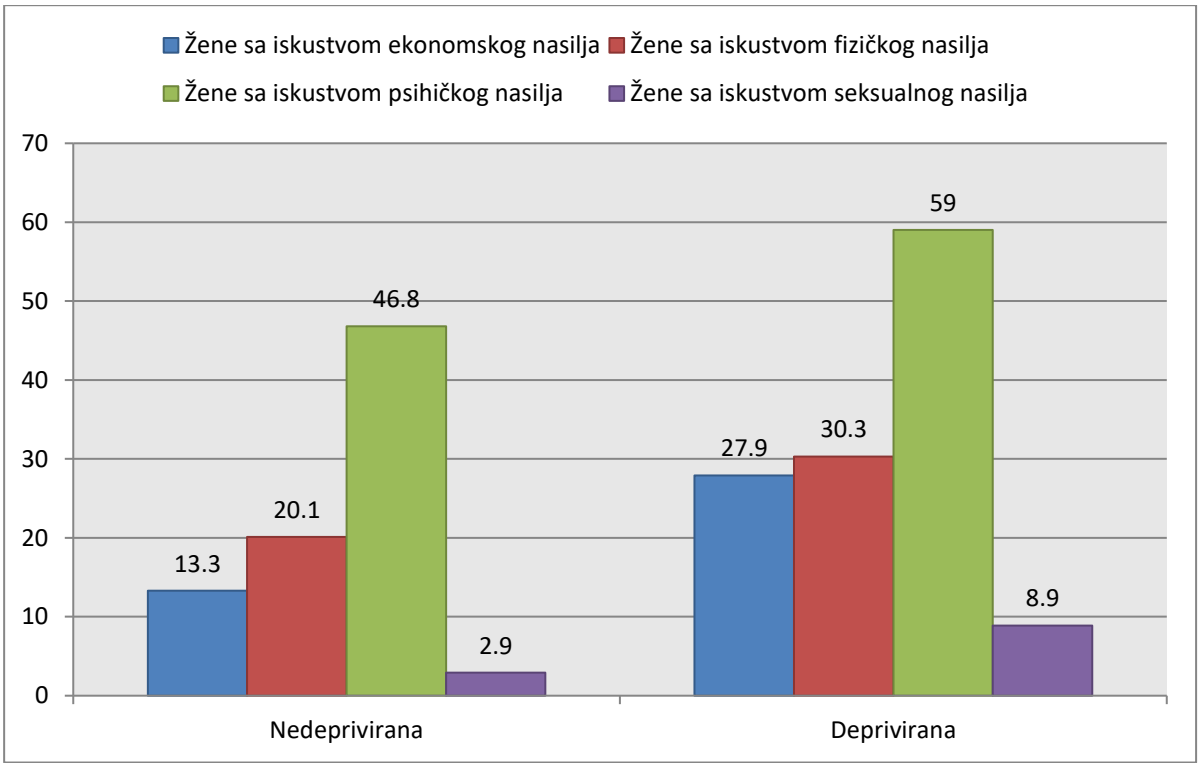

Izvor: Babović, Ginić, Vuković, 2010.

Podcilj 5.3 Eliminisati sve štetne prakse kao što su dečiji, rani i nasilni brakovi i obrezivanje ženskih genitalija.

Među devojkama starosti 15-17 godina koje žive u romskim naseljima, 15 odsto je u braku još pre 15. godine. U ukupnoj populaciji žena starosti 15-49 godina koje žive u romskim naseljima, 17 odsto se venčalo pre starosti od 15 godina.

Opšta populacija

% žena starih 15-49 godina koje su se udale pre svoje 15. godine

Ukupno: 0.8

Najsiromašniji kvintil: 3.2

Romska naselja

% žena starih 15-49 godina koje su se udale pre svoje 15. godine

Ukupno: 16.9

Najsiromašniji kvintil: 22.7

Izvor: UNICEF, MICS 2014

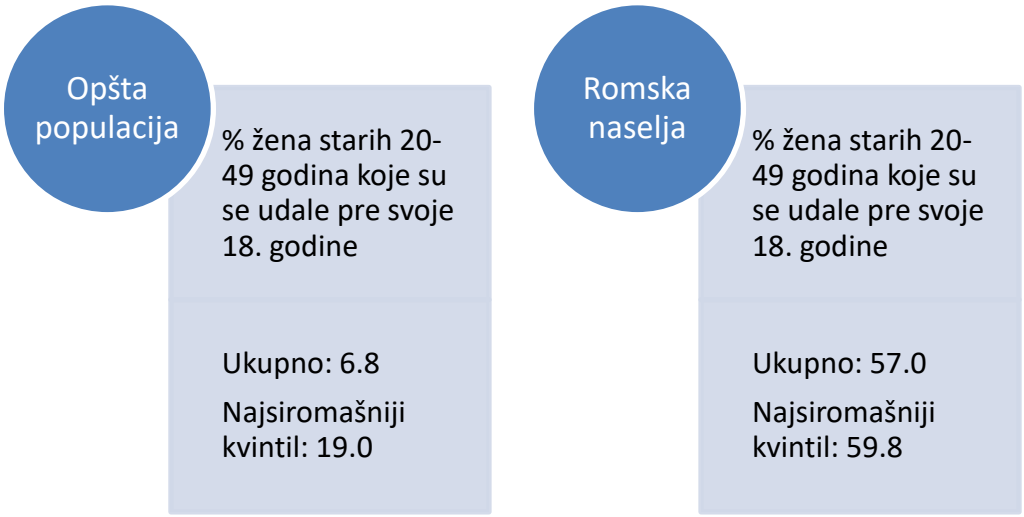

Izvor: UNICEF, MICS 2014

Cilj 6: Obezbediti sanitarne uslove i pristup pijaćoj vodi za sve

Podcilj 6.1 Do kraja 2030. postići univerzalan i jednak pristup bezbednoj i jeftinoj pijaćoj vodi za sve

Iako je za većinu populacije u Srbiji dostupnost pijaće vode nesporna, još uvek postoje grupe za koje pristup ovom bazičnom resursu predstavlja problem. Prema MICS podacima pristup unapređenim izvorima pijaće vode u Srbiji ima 99.5% domaćinstava u opštoj populaciji (UNICEF, 2014: 76-77), i 97.7% domaćinstava koja žive u romskim naseljima. Procenat domaćinstava koja imaju pristup unapređenim izvorima pijaće vode je manji kod romskih domaćinstava koja žive u seoskim oblastima (92.2%), kao i kod najsiromašnijih domaćinstava (92.4%). Među domaćinstvima koja žive u romskim naseljima i nemaju pristup unapređenim izvorima pijaće vode, jedan procenat potroši 30 i više minuta za nabavku pijaće vode (UNICEF, 2014: 84).

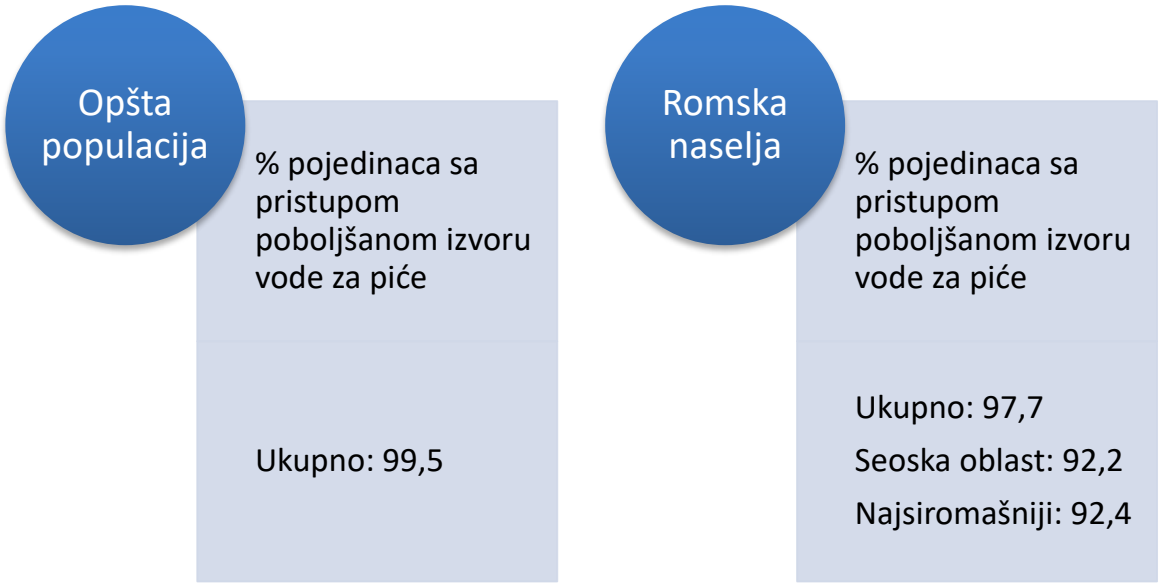

Podcilj 6.2 Do kraja 2030. postići adekvatan i jednak pristup sanitarnim i higijenskim uslovima za sve, kao i okončanje prakse obavljanja defekacije na otvorenom, uz obraćanje posebne pažnje na potrebe žena i devojčica, odnosno onih u ranjivim situacijama.

Pristup bezbednoj sanitaciji u opštoj populaciji ima 97.6% domaćinstava (UNICEF, 2014: 87), a u romskim naseljima 81.9% domaćinstava (UNICEF, 2014: 93). Domaćinstva iz romskih naselja u neurbanim područjima imaju ređe pristup bezbednoj sanitaciji (75%), a sa najsiromašnija domaćinstva iz romskih naselja najređe imaju pristup bezbednim sistemima sanitacije (53.2%) (UNICEF, 2014: 92-93).

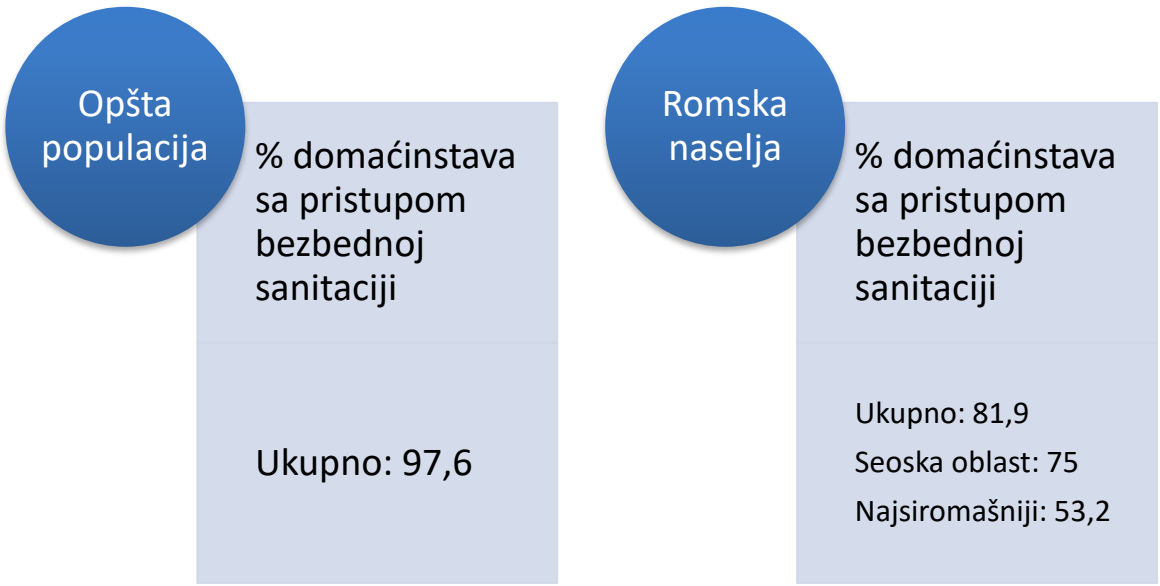

	Cilj 7: Osigurati pristup dostupnoj, pouzdanoj, održivoj i modernoj energiji za sve

Podcilj 7.1 Do kraja 2030. osigurati univerzalni pristup jeftinim, pouzdanim i modernim energetskim uslugama

Domaćinstva iz opšte populacije u Srbiji imaju pristup električnoj energiji u 99.7% slučajeva, ali je kod domaćinstava iz romskih naselja taj procenat manji – 87.7% (UNICEF, 2014: ii).

Izvor: UNICEF, MICS 2014

	Cilj 8: Promovisati inkluzivan i održiv ekonomski rast, zaposlenost i dostojanstven rad za sve

Podcilj 8.5 Do kraja 2030. postići punu i produktivnu zaposlenost i dostojanstven rad za sve žene i muškarce, što obuhvata i mlade ljude i osobe sa invaliditetom, kao i istu platu za rad jednake vrednosti

Podaci o zaradama žena i muškaraca u Srbiji, koji su potrebni za prvi indikator u okviru ovog podcilja se ne publikuju u redovnim izveštajima o zaradama u Srbiji Republičkog zavoda za statistiku. Poslednji dostupni podaci objavljeni su u specijalizovanoj publikaciji *Žene i muškarci u Republici Srbiji 2014.*, i oni ukazuju na niža prosečna primanja žena u odnosu na muškarce (60185 prema 68026 dinara).

Razlike u primanjima u korist muškaraca prisutne su u svim sektorima osim u građevinarstvu, administrativnim i ostalim uslužnim delatnostima.

Prosečne zarade zaposlenih kod pravnih lica, prema sektorima delatnosti i polu, mart 2014.

Sektor delatnosti	Ukupna prosečna zarada = 100	
	žene	muškarci
Ukupno	94	106
Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo	98	101
Rudarstvo	93	101
Prerađivačka industrija	87	108
Snabdevanje električnom energijom, gasom i parom	86	104
Snabdevanje vodom i upravljanje otpadnim vodama	99	100
Građevinarstvo	110	98
Trgovina na veliko i malo i popravka motornih vozila	86	116
Saobraćaj i skladištenje	98	101
Usluge smeštaja i ishrane	93	109
Informisanje i komunikacije	95	104
Finansijske delatnosti i delatnost osiguranja	89	118
Poslovanje nekretninama	96	102
Stručne, naučne, informacione i tehničke delatnosti	98	102
Administrativne i pomoćne uslužne delatnosti	104	98
Državna uprava i obavezno socijalno osiguranje	97	104
Obrazovanje	95	110
Zdravstvena i socijalna zaštita	95	117
Umetnost; zabava i rekreacija	99	102
Ostale uslužne delatnosti	113	92

Izvor: RZS, Žene i muškarci u Republici Srbiji 2014: 76.

Važno je imati na umu da su podaci o zaradama ograničeni samo na formalno zaposlene, odnosno lica zaposlena u pravnim subjektima. Ovi podaci ne obuhvataju zaposlene kod fizičkih lica (preduzetnika), samozaposlene i neformalno zaposlene.

Kao što je napomenuto kod COR 1, zaposlenje značajno smanjuje rizike od siromaštva, ali ono nije dovoljan garant zaštite od siromaštva, o čemu svedoči i podatak da stopa rizika od siromaštva kod zaposlenih iznosi gotovo 13%. Kvalitet zaposlenosti koji podrazumeva i visinu primanja i druge beneficije kao i zaštitu prava na radu i socijalna prava na osnovu rada, je presudan za otklanjanje rizika od siromaštva.

Stope rizika od siromaštva statusu zaposlenosti, 2016.

	Pol		**Ukupno**
	Muški	**Ženski**	
Rade	14,8	9,9	12,6
Zaposleni kod poslodavca	10,2	7,7	9,0
Samozaposleni	33,7	29,2	32,4
Ne rade	31,9	30,1	30,9
Nezaposleni	50,8	44,9	48,0

Izvor: Statistika o prihodima i uslovima života, RZS

Nezaposlenost najviše pogađa žene i mlade. Prema podacima Republičkog zavoda za statistiku, najugroženije grupe kada je reč o nezaposlenosti su mladi od 15 do 24 godine kod kojih je stopa nezaposlenosti 35, a još ugroženije su mlade žene kod kojih je stopa nezaposlenosti 39 (ARS, 2015).

Stope nezaposlenosti prema starosti i polu u 2015 godini

Starost	Pol		Ukupno
	Muški	Ženski	
15-64	15	17	16
15-24	32	39	35
25-44	16	19	17
45-64	10	10	10

Izvor: Anketa o radnoj snazi, RZS

Iako je nezaposlenost velika i čini se da ne postoje velike razlike između polova, postoji velike razlike kada se analizira obeshrabrena radna snaga koja se ne vidi među nezaposlenima, jer ne traži aktivno zaposlenje. Naime, stopa neaktivnosti za žene između 45 i 64 godine iznosi 48, dok je kod muškaraca ona 28. Drugim rečima, i pored iste stope nezaposlenosti za muškarce i žene 45-64, veliki broj žena je odustao od traženja posla.

Stope neaktivnosti prema starosti i polu u 2015. godini

Starost	Pol		Ukupno
	Muški	Ženski	
15-64	27	42	34
15-24	63	77	70
25-44	11	22	17
45-64	28	48	38

Izvor: Anketa o radnoj snazi, RZS

Podcilj 8.6 Do kraja 2020. bitno smanjiti udeo mladih koji nisu zaposleni niti su u procesu obrazovanja, odnosno obuke

U toku 2016. godine prema podacima Republičkog zavoda za statistiku 17,7% mladih od 15 do 24 godine nisu ni zaposleni, ni u obrazovanju i obuci. Procenat muškaraca i žena se razlikuje, pa je tako procenat muškaraca koji nisu ni zaposleni ni u obrazovanju i obuci 17,2%, dok je kod žena taj procenat nešto viši i iznosi 18,3% (ARS, 2016: 23).

Podcilj 8.7 Preuzeti neposredne i delotvorne mere kako bi se obezbedila zabrana i eliminisali najgori oblici dečijeg rada, iskoreniti prinudni rad i do kraja 2025. okončati dečiji rad u svim njegovim oblicima, uključujući regrutovanje i korišćenje dece vojnika

Dečji rad[7] podrazumeva one oblike rada (ekonomske aktivnosti i kućnih poslova) koji se obavljaju preko vremenske granice definisane prema uzrastu dece nakon koje rad postaje štetan za dečji razvoj, kao i opasne oblike rada bez obzira na vreme koje se u tom radu provodi. Dečji rad je škodljiv ne samo sa aspekta sputavanja fizičkog razvoja dece, onda kada se obavlja u nepovoljnim uslovima ili sadrži aktivnosti sa škodljivim materijama ili opremom, već i sa aspekta njihovog školovanja, jer smanjeje vreme i energiju potrebne za učenje, ali i za opšte blagostanje dece kojoj je potrebno i vreme za igru i razonodu. Podaci iz MICS istraživanja ukazuju da je dečji rad češći je među decom iz opšte populacije

[7] Obavljanje ekonomskih aktivnosti i/ili kućnih poslova na ili iznad praga za određeni uzrast, kao i opasnog rada (UNICEF, 2014: 201).

nego među decom koja žive u romskim naseljima. Dečji rad je češći među dečacima nego među devojčicama. Dečji rad je najviše zastupljen među decom srednjeg uzrasta (5-11 godina). Glavna oblast ekonomske aktivnosti je rad u poljoprivredi, za kojim sledi angažovanje u porodičnom poslu. Devojčice češće učestvuju u kućnim poslovima. Najčešća aktivnost koju deca obavljaju za domaćinstvo jeste kupovina, zatim slede kuvanje, čišćenje i pranje što obavljaju uglavnom devojčice u starijoj uzrasnoj grupi (12-14 godina), i briga za drugu decu, stare ili bolesne u domaćinstvu.

Dečji rad je povezan sa siromaštvom. Stopa dečjeg rada je viša među domaćinstvima najsiromašnijeg kvintila. Dok je u opštoj populaciji stopa dečjeg rada iznosila 9.5% u 2014. godini, među domaćinstvima najsiromašnijeg kvintila, ona je iznosila 14.6%. U romskim naseljima stopa dečjeg rada iznosila je 4.7%, dok je među najsiromašnijim domaćinstvima iz istih naselja iznosila 9.3%.

Dečji rad prema polu i starosti, Srbija i romska naselja, 2014

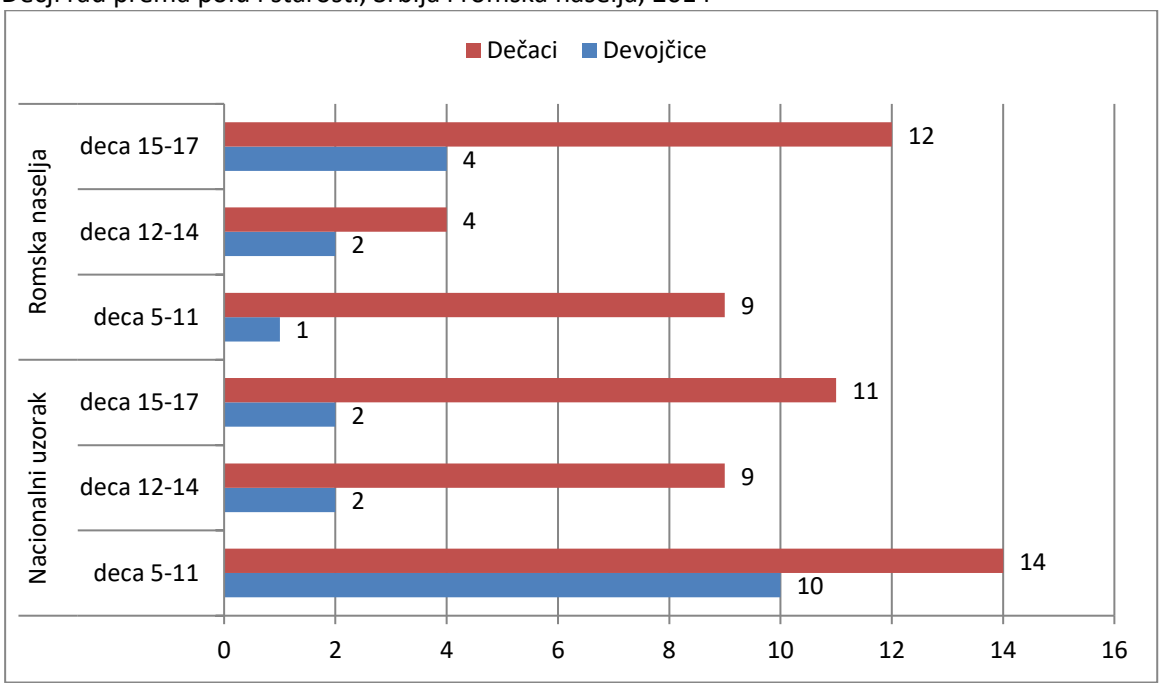

Izvor: UNICEF, 2016

Cilj 11: Učiniti gradove i ljudska naselja inkluzivnim, bezbednim, prilagodljivim i održivim

Podcilj 11.1 Do kraja 2030. osigurati da svi imaju pristup adekvatnom, bezbednom i jeftinom smeštaju i osnovnim uslugama te unaprediti uslove u nehigijenskim naseljima

Indikator 11.1.1 Proporcija gradskog stanovništva koje živi u podstandardnim naseljima, neformalnim naseljima ili u neadekvatnim uslovima stanovanja.

Najbliže ovom indikatoru je procena da je u 2016. bilo 56.276 osoba koje žive u podstandardnim objektima. Broj podstandardnih objekata je bio 23.895, i u njima je živelo 17.316 domaćinstava (Djordjevic, 2017).

Podcilj 11.2 Do kraja 2030. omogućiti pristup bezbednim, jeftinim, pristupačnim i održivim transportnim sistemima za sve, unapređujući bezbednost na putevima, pre svega proširivanjem obima javnog prevoza, uz obraćanje posebne pažnje na potrebe onih koji se nalaze u ranjivim situacijama, žena, dece, osoba sa invaliditetom i starijih lica

Podaci o dostupnosti javnog prevoza u Srbiji se prikupljaju putem SILC ankete i dostupni su na godišnjem nivou. Prema podacima iz ovog istraživanja žene više koriste javni prevoz nego što je to slučaj s muškarcima (54% u odnosu na 48%). Glavni razloga za nekorišćenje javnog prevoza, je korišćenje privatnog prevoza i on je isti kod oba pola, s tim što se procenat žena koji koristi privatni prevoz 22%, a muškaraca 36%. Procenat stanovništva koji ne koristi javni prevoz zbog toga što je skup, zato što je stanica daleko je veoma mali i iznosi manje od 2%. Veliki procenat učesnika istraživanja kao razlog za nekorišćenje naveo je nešto drugo (17% muškarci i 22% žene), međutim u upitniku ne postoji pitanje da se preciznije navede šta je to nešto drugo.

Korišćenje javnog prevoza u Republici Srbiji u 2015. godini, %

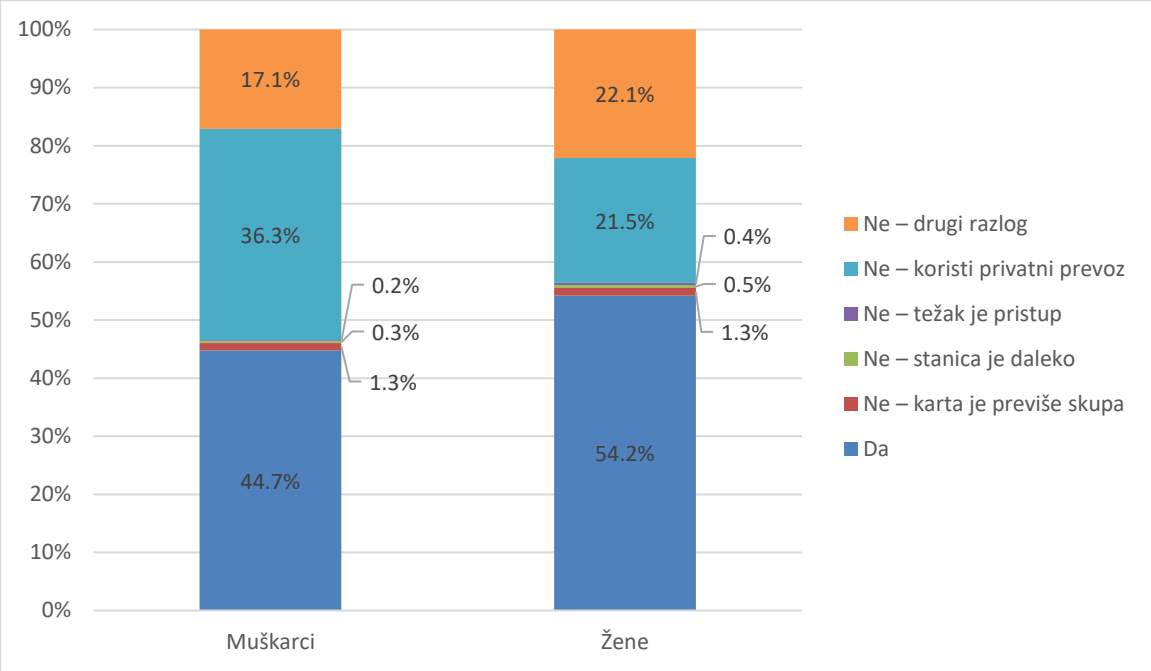

Izvor: Republički zavod za statistiku, SILC, 2016.

Indikator 11.2.1 Proporcija stanovništva koje ima pogodan pristup javnom transportu, prema polu, starosti i statusu invaliditeta

Cilj 16: Promovisati miroljubiva inkluzivna društva za održivi razvoj, obezbediti pristup pravdi za sve i izgraditi efikasne, pouzdane i inkluzivne institucije na svim nivoima

Podcilj 16.9 Do kraja 2030. za sve obezbediti zakonski identitet, uključujući registraciju prilikom rođenja

U opštoj populaciji izvod iz matične knjige rođenih nema 0.6% dece mlađe od 5 godina, dok u romskim naseljima ovaj dokument nema 4.7% dece (UNICEF; 2014: vii). Deca bez izvoda iz matične knjige rođenih se češće nalaze među bebama starim 0-5 meseci u romskim naseljima (7%) i među najsiromašnijim domaćinstvima koja žive u romskim naseljima (11%) (UNICEF, 2014: xxiv).

4 KOJI SU KLJUČNI IZAZOVI SMANJENJA SIROMAŠTVA U SRBIJI?

Osnovni zaključak pregleda stanja siromaštva u Srbiji je da ono stagnira u poslednjih nekoliko godina. U opštim ekonomskim uslovima koji su obeleženi postepenim izlaskom iz krize ovo nije povoljan trend, pogotovo ako se uzme u obzir da Srbija ima najveću stopu rizika od siromaštva i rizika od siromaštva i socijalne isključenosti od svih zemalja u Evropi u kojima se ovi indikatori mere. Osim toga i stopa apsolutnog siromaštva je prilično visoka i već nekoliko godina se održava na iznad 7%.

Osim opšteg problema sa siromaštvom, izdvajaju se i neki specifični:

- Stope rizika od siromaštva među porodicama samohranih roditelja i među decom generalno su više od nacionalnog proseka
- Siromaštvo, rizik od siromaštva i socijalna iskuljučenost su izrazito rasprostranjeni među romskom populacijom, pogotovo u podstandardnim romskim naseljima; ovi građani Srbije znatno ređe učestvuju u obrazovanju, teže pristupaju socijalnim uslugama, njihova deca su slabije uhranjena od ostale dece u Srbiji i sporije se razvijaju
- Rizik od siromaštva među zaposlenim stanovništvom postepeno raste, posebno je uočljiva visoka stopa rizika od siromaštva među samozaposlenima; ovome treba dodati i nalaz o porastu učešća prekarnog rada u zaposlenosti u Srbiji
- Postoji realna pretnja od stabilizacije mehanizma samoreprodukcije siromaštva jer je uočljivo da deca iz najsiromašnijih porodica nešto ređe upisuju osnovnu školu, znatno ređe je završavaju, a i kada je završe znatno ređe prelaze u srednju školu nego ostala deca u Srbiji; ovaj trend je još drastičniji među romskim stanovništvom, što za ishod ima činjenicu da svega 2% romske dece stigne do univerzitetskog obrazovanja

Evropska mreža protiv siromaštva Srbija realizuje 3 vrste aktivnosti u borbi protiv siromaštva:

1. Povezuje organizacije civilnog društva koje zastupaju ranjive kategorije stanovništva i predlažu unapređenje politika važnih za smanjenje siromaštva, omogućuje razmenu informacija i koordinaciju aktivnosti ovih organizacija i upoznaje ih sa najnovijim kretanjima u borbi protiv siromaštva u Evropi i svetu
2. Zastupa organizacije civilnog društva koje su članice mreže u Evropskoj mreži protiv siromaštva, omogućuje učešće njihovih članova/ica u radu tela EAPN i učešće ljudi sa iskustvom siromaštva u radu mreže i osmišljavanju njenih aktivnosti
3. Širi svest o stanju siromaštva i značaju borbe za njegovo iskorenjivanje i zagovara mere koje će doprineti ovom cilju tako što analizira politike važne za borbu protiv siromaštva u Srbiji i o nalazima analize komunicira sa donosiocima odluka i organizacijama civilnog društva

5 PORUKE EAPN SRBIJA

1. Definisati koherentnu politiku borbe protiv siromaštva
   - Formulisati i usvojiti Nacionalnu strategiju borbe protiv siromaštva
   - Povezati ciljeve ove strategije sa odgovarajućim ciljevima i podciljevima održivog razvoja iz Agende 2030 Ujedinjenih nacija

- Uspostaviti međuresorno telo nadležno za sprovođenje ove strategije i uskladiti njegov rad sa radom tela nadležnog za sprovođenje Agende 2030 u Srbiji

2. Povećati obim i efikasnost mera socijalne zaštite i obezbediti njihovu transparentnost i redovno praćenje
3. Definisati mere za povećanje obuhvata i smanjenje odustajanja u osnovnom i srednjem obrazovanju, omogućiti njihovo finansiranje i nezavisno praćenje sprovođenja
4. Definisati mere za povećanje dostojanstvenosti rada, omogućiti sredstva za njihovu realizaciju, ostvariti partnerstvo za njihovu realizaciju i nezavisno praćenje sprovođenja
5. Dalje raditi na smanjenju rodnih razlika u obrazovanju, zapošljavanju i odlučivanju; dalje raditi na smanjenju rodno zasnovanog nasilja i ravnopravnom razvoju dečaka i devojčica
6. Uključiti organizacije građanskog društva, predstavnike ranjivih društvenih grupa i same ljude sa iskustvom siromaštva u definisanje i sprovođenje mera za smanjenje siromaštva i socijalne isključenosti

REFERENCE

Bilten Anketa o radnoj snazi u Republici Srbiji (2016), RZS. Dostupno na internet adresi http://www.stat.gov.rs/WebSite/repository/documents/00/02/45/31/ARSBilten_623.pdf

Djordjevic, A. 2017. Podstandardna romska naselja u Srbiji. Beograd: Misija OEBS.

IAEG-SDGs Meta data for Goals 1-16, available at http://unstats.un.org/sdgs/iaeg-sdgs/metadata-compilation/

Tim za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva Vlade Republike Srbije (2017) *Siromaštvo u Republici Srbiji 2006-2016. Godine,* Beograd, dostupno na internet adresi http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2017/09/Siromastvo_u_Republici_Srbiji_2006-2016._godine_revidirani_i_novi_podaci.pdf

United Nations, (2014) *Guidelines for Producing Statistics on Violence against Women-Statistical Surveys*.

Vlada Republike Srbije, Odluka o uspostavljanju Međuresorne radne grupe za sprovođenje Agende Ujedinjenih nacija za razvoj do 2030. godine, *Službeni glasnik RS*, 113/2015.

Web site:
Inter-agency Expert Group on SDG Indicators http://unstats.un.org/sdgs/iaeg-sdgs/metadata-compilation/